

ÍGY ÍRTÁL TE HÓDOLAT ÉS IMITÁCIÓ, VALLOMÁS ÉS PARÓDIA

Szindbád hazamegy

Alig valamivel testesebb a fabulája ennek a remekművű kisregénynek, mint ama „tárcá”-nak, amelyet a címszereplő élete legutolsó írásaként lila tintával a kétrét vágott, diósgyőri fajtájú miniszterpapírra vetett. Abban „Tudniillik – adja hírül a kurta, ámde nézetünk szerint szeretlen és fölösleges narrátori közbeszólás – négy hasábon át nem történik (...) semmi, csak az, hogy egy ember megeszik egy halat!...” (88.). Itt pedig? A halálsejtelemmel teli Szindbád pillant körül utószor a „világban”, s búcsúnapja jószerevével eseménytelen. Utoljára indul el óbudai házából a „hajós”, mert hatvan pengő kellene kislánya vizsgaruhájára, utoljára száll a neki oly kedves kétfogatúra, utószor látogatja meg a Lukács fürdő medencéit és dögönyözőit, utoljára mereng a „Csikágó” kávéház asztalánál az eltűnt társakon, megírván utolsó tárcáját, utoljára veszi szemügyre Pestet, „... e szomorú és ügynökölő város”-t (88.), utoljára eszik, borozgat és hallgat barátai közt, a „London” szálloda éttermében, s utószor tér meg hajnalban szeretteihez, hogy máris végső útjára vigye a vörös postakocsi: „A világ elmaradt a batár mögött, és Szindbád mosolygott, mert tudta, hogy idejében kell elmenni egy világból, melyhez nincs már igazi közünk” (125.). Mindössze ennyi történik Márai remekében, de a cselekménytelen cselekményt dzsungelként növi be az emlékek, fantázia-képek, asszociációk miriádja, átítatja a mulandóságérzés mélyen megélt melankóliája, folyvást lebegteti a búcsú fátyolos melódiája. A *Szindbád hazamegy* – akár megannyi Krúdy-re-

gény s -novella – nem a fabula, annál inkább a szüzsé s a hangnem, a modalitás diadala.

Az epikus elődök közül – Kosztolányi Dezső mellett – *A vörös postakocsi* szerzője volt Márai számára a legfontosabb, a leginkább inspiráló mester. Jelzi iránta érzett rajongását az *Ihlet és nemzedék* ívein publikált esszé, az emigrációs Naplók számtalan bejegyzése, a *Föld, Föld!...* fejezetnyi terjedelmű betétje, az *Ál-Petőfi* című Krúdy-regény 1978-as müncheni kiadásának előszava, ámde mind között a legszebb, legforróbb vallomás az elsőül 1940-ben megjelent *Szindbád hazamegy*. Akár meglepőnek is tetszhetnék ez a tartós hódolat; úgy tűnhet fel, hogy a két író és világukat vajmi kevés rokonítja egymással. Márai ízig-vérig urbánus jelenség – Krúdyról vajmi nehezen mondhatnók ugyanezt; Márai roppant olvasottságú és műveltségű, tudatos, intellektuális alkotó – Krúdy sokkalta inkább az ellenkezője. Lappang hát itt egyfajta titok – hogy magunk is egy kissé Krúdy és az őt pazarul imitáló Márai nyelvén szóljunk –, olyan rejtély, amelyet ha teljességgel fölfejtteni nem is, megközelíteni tán sikerülhet. A lélektan egyik közhelyére hivatkozva állíthatnók, hogy a *Szindbád hazamegy* írója önnön ellentétét, lényének elveszett másik felét szerethette a *Pesti nőrabló* szerzőjében – e könnyed és banális feltevessel viszont alighanem megkerülnők az igazabb magyarázatot. Közelebb jutunk valószínűleg a vonzalom lényegéhez, ha a két alkotó léthelyzete, ideálvilága, művészi magatartása és stílusigénye felől közelítünk. Krúdy úgy volt részese Budapest irodalmi, nappali és éjszakai életének, hogy mindvégig idegen maradt a fővárosban; Márai hasonlóképp. Egyikük is, másikuk is viszolyogva szemlélte „az izgatott” metropolist, ahol a „... hajnali órában is a ragadozók nyugtalanságával és agyafúrtságával járkáltak már a szomorú emberek a mindennapi kenyér után” (19.), s ahol

mindkettejüknek „.... a méltatlan környezettel, a tudatlansággal, ízléstelenséggel, az álirodalommal, a süket embertelenséggel” kellett birkóznia (115.). Krúdy is, Márai is telve volt nosztalgiával egy méltóbb, értékőrző és -teremtő világ iránt, s ha előbbi a vidék idilljében és a „bűbájos múlt idők”-ben vélte megtalálhatni a menedéket (vö.: Fülöp László: *Közelítések Krúdyhoz*. Bp., 1986. 83–118.), utóbbi Kassa és a szepességi polgár mítoszát mutatta föl mintaként. S melyikük művészi magatartását jellemzi hívebben az alábbi futam? „Oda kellett perzselni magát az élet lángjához, s ugyanakkor meg kellett menteni lelkében azt a szemléletet, melynek szirtfokáról (...) hidegen, beavatottan és indulat nélkül nézte az emberek tébolyodott párharcát...” (65.). Ami pedig a stíligényt illeti: Krúdy káprázatos nyelvi fantáziája, mondat-, szöveg-, hangulat- és látomásteremtő bűvésze, nemkülönben zeneisége magától értetődően feltétlen hódolatra (e regényben mesteri imitációra) indította az ugyancsak nyelvmágusi adottságú s ambíciójú Márait. S túl az eddigieken, akad még egy momentum, miről semmiképpen meg nem feledkezhetünk. A nyugtalan és szabályszegő életvitelű Krúdy, örökkön úton lévő, kalandor vérű hőse, Szindbád (akár a *Vendéjjáték Bolzanóban* Casanovája) mintegy modellként, előtanulmányként szolgál ahhoz a később megformált alakhoz, ki révbe csak a halál pillanatában érhet, s kibe Márai a saját léteszményét sűrítette: a *Béke Ithakában* Ulysseséhez. A *Szindbád hazamegy* azért is lett páratlan remeklés, mert szerzőjének személyes érdekelttségét, vallomásos izgalmát úgy burkolja, hogy egészen mégsem rejti el. Márai úgy teremti újjá Krúdy világát, hogy közben indirekt módon – a magáéről is beszél.

Csupán látszólag együgyű a kérdés: kiről is szól ilyképp e pazar kisregény? Krúdyról? Szindbádról? Márairól? Mindhármó-

jukról – és egyikőjükéről sem, hanem egy fiktív figuráról, amely (aki?) mindnyájukhoz hasonlít, s valamennyiüktől különbözik. A személyvesztés regénye a *Szindbád hazamegy*, s főhőse sokkal inkább káprázat, elfoszló tünemény, mintsem valóságos, azonosítható személy. Bár nem róla mondja a narrátor, reá érvényes leginkább: „... ködszerű alakzattá változott, mint a szellemidézők ülésin a médium szájából előpárolgó ködalak, melynek van keze, és mégsem egészen ember, van hangja, s mégsem szól tökéletesen emberi hangon” (118.). Hasztalan ilyformán a nagyon is egyértelmű ajánlás – „K.Gy. emlékének” –, hasztalan *A vörös postakocsi* szerzőjét identifikáló utalások, mozzanatok sokasága (a származás, az életkor, a termet, a fejtartás, a szokások és kedvtelések, a laccím – sokáig folytathatók!) – mindez a bűvészmutatvány, a Márai rendezte széansz kelléke csupán, eszköze a félrevezetésnek. *Szindbád hazamegy* – figyelmeztet már a mű címe is, azonosítván az író egyik legkedvesebb teremtményével, jelezvén egyúttal: e könyvben Krúdy nem a maga esendő, hétköznapi valójában, hanem regényhőssé átlényegítve lép elénk. Márai alkotása – a legkevésbé sem életrajzi karakterű, valamiféle hiteles biográfiai adalék, hanem a faktumokat is költészetté párló, szuggesztív epikus fikció. Krúdy–Szindbád utolsó napjának eseményei és statisztái rendre költött események és költött alakok, s még az író jellegzetes regényhősei sem föltétlenül az általa adott néven szerepelnek. Rezeda Kázmért és Krónprinc Irmát nem érinti a változás (124.), ámde Alvinczi Eduárd csakis „Felvéghy”-ként említetik Márai szövegében (8–9., 23., 124.). S elárulja e játszi névparafrázis önmagában is: a *Szindbád hazamegy* szerzője teremti is, nem csupán felidézi Krúdyt és világát. A hős, ki előttünk megjelen, a fantázia szülötte, s személyazonossága már csak azért sem tisztázható, mert alakjába – noha az elbe-

szélői kívüllét mindvégig érzékelhető – nemegyszer a narrátor is belémosódik. S amily bonyolult képződmény a címszereplő, éppoly komplex a mű szövegében testet öltő írói szándék. A *Szindbád hazamegy* hódolat és imitáció, vallomás és paródia egyszersmind.

Függetlenül attól, hogy a főhős fiktív személy, a kisregény rendkívüli hitelességgel és plaszticitással jeleníti meg Krúdyt, az embert és írói világát, pontosabban: már-már valószínűtlen ügyességgel kelti azt az illúziót, „mintha” (e kötőszó kitüntetett szerepéhez még visszatérünk!) csakugyan egy apokrif Krúdy-szöveget olvasnánk, amelynek központi figurája *A vörös postakocsi* szerzője. Számptalan eszköze, fogása van Márainak ahhoz, hogy megteremtse ezt az érzékcsalódást – valamennyit még fölsorolni is aligha győznénk. Csupán a legfontosabbakra szorítkozván: a szellemidézés sikere nagyon is függ attól, mennyire felel meg a *Szindbád hazamegy* főalakja hiedelminknek és előfeltevéseinknek, az életrajz és a művek ismerete, valamint a kortársak vallomásai alapján bennünk derengő Krúdy-víziónak. Nos, Márai a hősformalásban is remek illuzionistának bizonyul. Tisztában van azzal, hogy Krúdy emberként sem, művészként sem volt intellektuális jelenség, hanem sokkal inkább ösztönös alkotó, sajátos életérzések és – hangulatok gyakorta szeszélyes gomolygásának hordozója és kifejezője. Megfelelően e fölismerésnek, a *Szindbád hazamegy* nem szisztematikusan gondolkodó hőst állít elénk, hanem a lét titkainak s önnön közeles elmúlásának megsejtőjét, ki fogalmak helyett az emóciók, a képek s a mágikus képzettársítások világában otthonos. Innen van, hogy leginkább az impressziók, látványok, hangok, szagok, ízek bűvölik, innen történeteinek, kérdéseinek, axiomatikus kijelentéseinek szándékos és ironikus banalitása. Krúdy–Szindbád nem csavaros létfilozófiák kimódo-

lója, hanem végső, bár tagadhatatlanul közhellyé egyszerűsödött igazságok birtokosa. Számára „az élet értelme” „a hallgatás” (114.), a „legfőbb bölcsesség” pedig, „... hogy az élet eliramlik” (117.). Alkotásra sem holmi racionális megfontolások, ontológiai eszmélkedések készítetik, hanem a szükség (59.), még inkább a bensejében megszólaló hang, amely olyan, mint „egy magános mélyhegedű”-é (60.). „Ezért írt, s csak olyankor írt, mikor hallotta ezt a hangot” (uo.), „... mert e pillanatokban, mikor a hang megszólalt, csukott szemei mögött derengeni kezdett a látomás, s képeket látott, mint az alvajárók” (63.). Ne tagadjuk: ez a portré – egészét és részleteit további ecsetvonásokkal árnyalhatnók – adekvát a képzetekben élő Krúdy-vízióval, legföljebb az életrajzban, de főként a művekben oly nagy szerepű érzékiség, buja, némelykor perverz erotika jeleit hiányolhatjuk róla. (Ez utóbbi komponens a Márai-regény nyelvéből, hasonlat- és képanyagából is jószerevével kimarad.) A nemiség felöltő hiánya – vagy jobb, ha így mondjuk: emlékké spiritualizálódása – viszont szervesen következik a főhős lét-helyzetéből. A kisregény „Krúdyja” megfáradt, halálosan beteg ember, ki messze túl van már a könnyű nőkön, a hús, az ösztönök csábításain, s kinek vére olyannyira megcsillapult, hogy helyét a hitvesi ágyban – mily finom az utalás! – „... egy ideje Zsóka, a kisleány foglalta el...” (10.).

Túl az eddigieken, az arcmás valószínűsítését szolgálja a téveszthetetlenül egyedi viselkedés, a gesztusok, a szertartásos cselekedetek s megnyilatkozások és a jellegzetes színterek aprólékos bemutatása, nemkülönb a címszereplőt körüllegő elégikus hangulat. S aligha maradhat említetlen a szellemidézés fogásai közül a tömérdek parafrázis, a szakadatlan rájátszás a Krúdy-művek alakjaira, helyszíneire, motívumaira. Az öregedő Balzac létező lényként szólongatta a maga teremtette

mitológia egyes hőseit – Márai elfáradt írója sem tesz másként (8–10. stb.). Ki tudná megmondani, hány Krúdy-novella és -regény vegyüléke és sűrítménye a *Szindbád hazamegy*? A magunk részéről itt beérjük azzal, hogy *A vörös postakocsi*, illetőleg a *Boldogult ifjúkoromban* motívumkincsének szerfölött inveciózus hasznosítására irányítjuk – ha csak futólag is – a figyelmet. Az előbbi egyes részleteinek, mozzanatainak parafrázisai szinte a teljes regényt átszövik (10., 23., 30–31., 36., 56., 78., 79., 118., 124.), utóbbi pedig a „Csikágó” (vagyis a New York) kávéházban és a „London” szálloda éttermében „történetekhez” ad inspirációt, a múltba révedés futamaihoz, tér és idő összeolvasztásának – Mihail Bahtyin kifejezésével: a kronotoposznak – a bravúrához, valamint ahhoz, hogy „Szindbád” számára is a „hazamenés” elodázása lesz a legnagyobb feladattá (116–122.). A köztudatban élő Krúdy-portré jószerével az író regény- és novellahősei s a műveiben testet öltő létvallomások és -hangulatok alapján formálódik – e fölismerés lappanghat Márai könyvének megannyi rájátszása mögött is.

Mindez azonban még nem elegendő a bűvészműtávkönyv sikeréhez, a hitelesség illúziójához, a „mintha”-élmény kiváltásához. Kell hozzá a már-már a megszólalásig hű szövegimitáció, a Krúdy-hang, a Krúdy-nyelv, a Krúdy-mondat csodája, a Krúdy-stílus reinkarnációja, s Márai ebben nyújtja a legbámulatosabbat. Nem él az emlékezetünkben regény, amelynek szerzője oly nyelvi varázslatra, egy másik író stílusának oly tökélyű imitációjára lett volna képes, mint a *Szindbád hazamegy* alkotója. Arra sincs itt terünk, hogy a valóban mágikus produkció valahány kellékét, káprázatos csselfogását szóba hozzuk, nemhogy tudományos érvényű elemzésükre, a Krúdytól és Máraitól vett szövegminták nagyon is kívánatos, bizonyító erejű szembesítésére. Mindössze annyira futja tőlünk, hogy a legfelölőbb stíl-

párhuzamokat és -megfeleléseket sietősen fölemlítsük. A *vörös postakocsi* szerzőjének stílusa nem utolsósorban jellegzetes névadásáról, illetőleg az ódon hangulatú, netán már kiveszőfélben lévő szavak kedveléséről ismerszik meg. A *Szindbád hazamegy* mindkét sajátosságban híven követi a mestert. Egyedi, sőt bizarr nevek – Várdali, Oroszlán, Medve, Mókus, Böcögő – tűnnek fel, archaikus voltukban elegáns avagy ritka, ám mindenképp Krúdyt idéző szavak – „karmonádli” (16.), „szélvonat” (11.), „állong” (17.), „temetésrendező” (32.), „gyógyintézet” (53.) – sorjáznak. A Szindbád-történetek írója gyakorta vállalkozott hosszú felsorolásokra – Márai is nemegyszer folyamodik ehhez a megoldáshoz. Krúdy szövegépítő művészetének, zeneiségének, bővülő hangulatáramainak egyik fontos eszköze a szó- és szólamisméltó, gondolatritmusos szerkesztés (a lehetséges példák közül alighanem a legszebb a *Napraforgó* VI., *Estefelé* című fejezetének lenyűgöző dallamú bevezető „áriája”) – a *Szindbád hazamegy* alkotója ebben is vetekszik mesterével („Elhozta...” 13–15., „Írt, mert...”: 59–87.). A sokszorosan összetett Krúdy-mondatok bonyolult és merész asszociációs indázással, váratlan elágazásokkal és közbeékelésekkel rendre víziós jellegűek, áttörik az éppen adott tér és idő határait – Márai regényében hasonlóképp. A stílimitáció hitelességének záloga azonban mindenekelőtt és mindenekfelett a képalkotás. Ha ehhez kevés Márai invenciója, más nyelvi fogásai jószerével hatástalanok. Nincs benne semmi meglepő, hogy e területen is kongeniális. „A szakirodalom egybehangzó tanúsága szerint Krúdy képalkotásában a hasonlatnak megkülönböztetett jelentősége van” – adja tudtul Kemény Gábor *Krúdy képalkotása* című kismonográfiája (Bp., 1974. 30.). Elmondható ugyanez a *Szindbád hazamegy* című kisregényről is, hiszen Márai maga vallotta: „Krúdy írói titka: a hasonlat. Kevés író akad a világiro-

dalomban, aki olyan elképesztő bőséggel, megérintő pontossággal, festői ösztönnel és hangidéző hűséggel pazarolná a hasonlatokat, mint Krúdy. (...) És a hasonlat (...) plasztikusabbá, érzékletesebbé varázsolja a valóságot” (vö.: *Napló 1958–1967*. Bp., 1992. 104.). Mind Krúdynál, mind Márainál két kötőszó dominál: a „mint”, illetőleg a „mintha”; előbbi a hasonlító, utóbbi a feltételes hasonlító mellékmondat nyitányaként szolgál. Túl a merőben formai egybeesésen, azonos kettejüknél a lényeg is. A Márai-könyv tömérdek hasonlatának funkciója akár Krúdynál: „.... sokszor nem az ábrázolt dolog, jelenség plasztikus bemutatása, képszerű szemléltetése, hanem éppen ellenkezőleg: a realitástól való elvonatkoztatás, eltávolítás, a konkrétnak vízióvá, a látványnak homályos tudattartalommal való szublimálása”. Ekként a hasonlat (mindkettejüknél) „.... nem hasonlít, csak sejtet, hangulatilag motivál”, s ezért oly gyakori (ugyancsak mindkettejüknél) a „mintha” bevezetésű, feltételes hasonlító mellékmondat (Kemény: i.m. 41.). Ha elhallgatnák a szerzőt, ki merné állítani, hogy nem Krúdy valamely művéből vétetett az alábbi futam (egy csupán, az ezeryi közül): „.... csak Szindbád alakja imbolygott az alvó sziget bokrai között, mintha az Árpád-házi szent életű kiráyleány egyik elhullajtott keszkenőjét keresné” (13.)? Intonáció, melódia, ritmus, látomásosság – minden varázsosan eredetinek tetszik itt. S ha Krúdy feltételes hasonlító mondatai nemegyszer meghökkentően morbid képzettársításokat tartalmaznak – Márainál is föllelhetjük ezt a leleményt. „Rezeda úr olyan furcsán nevetett, mintha már javában hulla volna, és a Duna közepén úszna egy fekete hal társaságában” ; ugyanő „.... csendesesen nevetgélgni kezdett, mintha a lábát fűrészelték volna” – olvasható *A vörös postakocsiban* (Bp., 1963., 47., 80–81.) – s hogy a *Szindbád hazamegy* se maradjon mögötte: a „józsefvárosi kesztyűsné”, „....

aki pedig huszonhat éves volt, aranyszőke”, „olyan szeretettel tudta megsimogatni Szindbád tokáját, oly gyöngéden tudta tapogatni a negyvenes évek felé baktató úriember kappanhájit, mintha leólni készülne vasárnapra, s levest akarna főzni a hajós nemesebb belső részeiből” (53.). Vég nélkül sorolhatók a példákat, a velejükben azonos megoldásokat!

Márai persze a mondatépítésben, a képalkotásban, a regény egészének stílusában nem tagadhatja meg teljességgel önmagát: itt-ott érzékelhetően tudatosabb, összefogottabb, intellektuálisan ellenőrzöttebb Krúdynál. A mesteri imitáción néhol átüt a saját hang, a saját nyelv, a saját fantázia, a saját asszociációs logika. Példának okáért e mondat: „... az emberi szívek alján a várakozás és a reménykedés lappangott, mint a ligeti menaszériából megszökött puma a gödöllői erdőben...” (64.) – bármi megejtően utánozza is a felszínén Krúdy hasonlatremtő technikáját, sokkal inkább a Máraié, az ő észjárására vall, már csak a más műveiben ugyancsak szívesen emlegetett macskafajta jelenléte miatt is. Az efféle kivételek, álcaelvezető pillanatok – jelzik noha, hogy egy nagy író képtelen megtagadni önnön alkatát, saját nyelvét fölcserélni valaki máséval – mit sem változtatnak az összbenyomáson: a *Szindbád hazamegy* felülmúlhatatlanul tökéletes Krúdy-imitáció. (A regény stílusvilágának jóval tüzetesebb és szakszerűbb elemzését nyújtja Czetter Ibolyának a *Magyar Nyelvőrben* hamarosan megjelenendő tanulmánya.)

Minden nagy formátumú személyiség és alkotó téveszthetetlenül egyedi, szuverén világ, éppen ezért – kivált manírjaiban – kitűnően utánozható, s minél hívebb, sikerültebb a mímelés, annál jobban kelti a tudatos paródia benyomását. Hódolatba göngyölgetett, vallomással átítatott paródia *is* ekként Márai kisregénye, távoli rokonságban állván az *Így írtok ti* című

Karinthy-remekléssel. S nincs ez állításban semmi profán avagy széntségtörő. 1967-ben maga a *Szindbád hazamegy* szerzője vélekedett úgy – *A vörös postakocsi* német nyelvű kiadását olvassván –, hogy Krúdy művei átültethetetlenek. Miért? Mert „Az idegen nyelv perspektívájában kitetszik, hogy éppen azt nem lehet lefordítani, ami Krúdy írásaiban jellegzetes: a *paródiát*. Ahogyan ez a nagy író – mindenről és mindenkiről – örökké *parodisztikusan* beszélt. (...) Amikor Krúdy hősei és hősnői sóhajtoznak, szemüket forgatják, fennkölteket vagy érzelmesekeket mondanak, az író feltételezi, hogy az olvasó tudja: mindez csak *paródiája* a valóságnak. És ez a varázsos Krúdy írásaiban, magyarul” (vö.: *Napló 1958–1967*. 295–296. – a kiemelések tőlünk!). Tisztában vagyunk azzal, hogy kockázatos vállalkozás egy huszonegy esztendővel későbbi diáriumbejegyzés érvényét visszavetíteni az 1940-ben született kisregényre, ámde még bajosabb föltennünk, hogy műve írásakor Márai egészen másként gondolkodott. Márpedig ha Krúdy epikája eleve és velejében parodisztikus, az őt mesterien imitáló szöveg sem lehet más. A *Szindbád hazamegy* ilyképp maga is paródia, mi több: a paródia paródiája – az őszinte hódolat s a meghitt vallomás köntösében. S az efféle hangkeverés, polifónia Máraitól korántsem volt idegen.

Ámde ez a kisregény mindenekelőtt mégis őszinte hódolat és meghitt vallomás, tisztelgés egy nagy író előtt, aki tudta s műveiben megmutatta, hogy – Babits híres mondatával szólván – „A Régi jobb volt!” „Jelet kell hagynom – gondolja Márai regényhőse –, hogy volt egy másik Magyarország” (26.), mert az „... a régi ország” már csupán „A lelkekben” létezik (59.). Nagyon is egybecseng ez a koncepció az öregedő Krúdyéval, hiszen ő – hogy csak egy példával éljünk – az *Őszi utazások a vörös postakocsin* című regénye 1924-es, második kiadásának

Előhangjában kijelentette: könyvében „Benne van egy pillantás a régi Magyarországról, amelyet manapság némelyek már Szent Magyarországnak is neveznek...” (vö.: Krúdy: *Utazások a vörös postakocsin. I. Bp., 1977. 157.*). A *Szindbád hazamegy* egyszerre meghatott és ironikus szerelmi vallomás egy el-süllyedt, múltba tűnt világhoz, hol merőben más volt az élet, más, „ünnepélyes” volt még a tél is (78.): a Trianon előtti Magyarországhoz. A könyv címszereplője csonkítatlan egészként őrzi emlékezetében „.... az örök hazá”-t, holott „.... az irigy ellenség már esztelen önkénnyel szétszabdalta ezt a teljességet” (103.). A szöveg egyebütt is (89.) szóba hozza a trianoni veszteséget, s elárulja a regényföldrajz megannyi helységneve (köztük Kassa!) szintúgy, hová, melyik időbe mereng vissza Krúdy–Szindbád–Márai. Nem csupán az ország volt teljes akkor, hanem – így az elégikus-ironikus fikció – teljesebb, minőségibb volt az emberi élet is. „Szindbád tudta, hogy Magyarországon minden jobb, mint a külszágokban...” (102.), „Szindbád csak Magyarországon érezte jól magát” (80.), ezért Bécsen túlra nem is igen merészkedett (uo.). Nincs kétség: szeretetteljes irónia vibrál e mondatokban, ám a regény egésze mégis a régi élet- s magatartásformákat dicsőíti, s Pest ellenében a vidéket emeli piedesztálra. S miért volt jobb, minőségibb a Trianonnal elmerült Hajdani élet? Mert úribb volt, patriarkálisabb, meghittebb, bensőségesebb, ráérősebb, méltóságosabb. Mert voltak nagy örömei és nagy bánatai. Mert mély volt és megszenvedett. Mert szertartás volt benne minden: az evés, az ivás, a kocsizás, a fürdő, a bevásárlás, az udvarlás, a szerelem, a hallgatás, de még a halál is. Mert magyarnak lenni sors volt, büszkeség és szomorúság. Mert voltak szertelen álmok, éltek valódi egyéniségek. Mert nem volt mohó és kíméletlen tülekedés könnyű és felszínes sikerekért, nem az aranyborjú és az

üres szenzációk körül táncoltak részegülten az emberek. Mert – s ez igen erős nyomatékot kap a regényben – az irodalom „... még igazi volt, tehát nem kiagyalt »program«, nem is meztelen kenyérharc, hanem szép és bátor szélmalomharc...” (48.), „... s mindenestől őrzött és kifejezett valamit, ami Magyarország tartalma és értelme volt...” (54.). „Szindbád” emlékezetében fölvonulnak rendre a közelmúlt nagyságai, Ambrus Zoltántól Kosztolányi Dezsőig, Osvát Ernőtől Karinthy Frigyesig, Török Gyulától Csáth Gézáig (a megoldás nem éppen Krúdyra, annál inkább Máraira vall: ilyféle mozgalmas tablón örökíti meg az *Egy polgár vallomásai* és a *Föld, Föld!...* is a húszas évek közepének párizsi művészvilágát), s az újabb tehetségek közül – mint „jó magyar” – csupáncsak egy említetik; a keresztnév és a versidézet alapján könnyű benne József Attilára ismernünk (42–43.)...

Mindez egy időből kiesett, halálsejtelemmel teli ember látomása, s amennyire valóság, épp annyira a képzelet és a megszépítő messzeség szüleménye. Mítoszok könyve is a *Szindbád hazamegy*: az Ázsiából eredt, ekként Európában idegen és magányos magyarságé (korántsem véletlenül szövi át a könyvet Kelet, a keletiség motívuma), a történelmi határok közti országgé, a régi életformáké, s a narrátori pozíció lehetőséget ad Márainak arra, hogy egyszerre legyen kívül és belül e mítoszokon, egyszerre lássa s láttassa őket ellágyuló lírával és gyöngéd, néhol csípősebb iróniával. Ha nem volna zavaros és képtelen a társítás, e regényt elégikus paródiának avagy parodisztikus elégiának is minősíthetnők. Ámde vélekedjünk akárhogy, annyi bizonyos: egy értékekben szűkölködő, kisszerű és megvetett világból sóhajt vissza a szerző egy tán tágasabb, értékekben bővelkedőbb világba, mert hőséhez hasonlóan neki is úgy tetszik, „...mintha az idő csákánya lebontotta volna a múlt tekintélyes és nemes épületét” (119.).